

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 21-02-2020

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 16-04-2020

Araştırma Makalesi / Research Article

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND EDUCATION (IJHE),
VOLUME 6, ISSUE 13, P. 352 – 374.

ULUSLARARASI BEŞERİ BİLİMLER VE EĞİTİM DERGİSİ (IJHE), CİLT 6,
SAYI 13, S. 352 – 374.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kur'an Tefsiri Çerçevesinde Lisanın Toplumsal Dönüşümdeki İşlevi

Uğur Berk KALELİOĞLU¹ & Menderes SOYDAN²

Özet

Tercüme, yazının keşfi ile 4500 yıllık bir süreci kapsamına karşın, içerisinde Aydınlanma Çağı'nın "*Bilgi kuvvettir*" şiarına dayalı politik bir ideyi de barındırmaktadır. Bu ide, yeni bir bilgi otoritesi arayışı ve değişim arzusuna dayalı bir paradigmanın uzantısıdır. Tanzimat Dönemi'nde dikkat çekici bir faaliyete dönüşen tercüme, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında bizatihi devlet erki tarafından teşvik edilerek büyük bir artış göstermiş ve bu vesile ile toplumsal sistemin dönüşümü ve yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir. İnkılapların yapıldığı Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Dinde Türkçeleşme Hareketi önemli bir işlev icra etmiş, kurucu kadronun din adamlarından, Türk halkının inkılapları özümsemeleri için "asri, medeni, fenni" gibi kavramlar çerçevesinde dini anlatmaları talep edilmiş ve Türkçe Kur'an tefsiri Elmalılı Hamdi Yazır'a teklif olarak sunulmuş ve kabul görmüştür. Bu makalede Türk modernleşme anlayışı içerisinde lisanın yeri incelenmiş, Cumhuriyet'in kuruluşunu müteakip Dinde Türkçeleşme Hareketi irdelenmiş, döneminin alim ve fazıl bir din adamı olarak telakki edilen Elmalılı Hamdi Yazır'ın biyografisi anlatılarak, tefsir vazifesinin niçin kendisine verildiği araştırılmış ve tercüme faaliyeti ile hedeflenen sosyolojik dönüşüm incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an, Tefsir, Toplumsal Dönüşüm.*

The Function of Language in Social Transformation Within the Framework of Elmalılı Hamdi Yazır's Qur'an Tafsir

Abstract

Although the translation covers a 4500-year period with the invention of writing, it contains a political idea in it, based on the "*Knowledge is power*" slogan of the Enlightenment Age. This idea is an extension of a paradigm based on a search for a new knowledge authority and a desire for change. The translation, which turned into a remarkable activity during the Tanzimat Period, increased along the foundation years of the Turkish Republic, encouraged by the state power itself, and it was aimed to transform and restructure the social system. In the first years of the Republic where the reforms were made, the clergy of the founding staff was asked to explain religion within the framework of concepts such as "modern, civilized, scientific" in order for the Turkish people to internalize the reforms. The Turkishization Movement in Religion performed an important function in this regard and Turkish Qur'an interpretation was submitted to Elmalılı Hamdi Yazır as a proposal and accepted. In this article, the place of language in Turkish understanding of modernization, the Turkishization Movement in

¹ Doktora Adayı, Siegen Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Sosyoloji, kaleliberk@gmail.com

² İlahiyatçı-Yazar, menderessoymdan67@gmail.com

Religion following the foundation of the Republic, the biography of Elmalılı Hamdi Yazır who was appreciated as a scholar and a pious cleric of the period is explained, and the reasons why the tafsir (interpretation) task was given to him and the sociological transformation targeted by the translation activity are examined.

Key Words: *Elmalılı Hamdi Yazır, Quran, Tafsir, Social Transformation*

Giriş

Tüm toplumların, varoluşunu ve sürekliliğini sağlayan, din gibi kutsalları, gelenekleri vardır. Bu geleneksel olgular güçlü bir şekilde, maddi kültür, sosyal yapı, kültürel sistemler ve bireylerle sürekli ilişki içindedirler. Din süreklilik arz eden kabiliyeti ile, siyasi süreçlerin biçimlenmesinde ve toplumsal dönüşümlerde sosyolojik bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda içinde bulunduğumuz sosyolojik yapıya baktığımızda dini düşüncenin değişime ve kendini yenilemeye açık bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz (Şallı, 2017: 80). 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle, yeni rejimin en önemli önceliklerinden birisi, dinsel temele dayalı eski kültürel birikimin yerine, Türkiye'de yeni bir cumhuriyet kültürü oluşturabilmektir (Atabay, 2009: 457). Cumhuriyet kurucuları modern devleti kalıcı ve sürekli hale getirmek amacıyla birçok alanda sistemli ve kapsamlı reformlar yapmışlardır. Modern ve laik bir devlet ve toplum kurma adına eğitimden hukuka, dinsel alandan gündelik yaşama birçok alanda kapsamlı bir değişim ve dönüşüm söz konusu olmuştur (Kandeger, 2019: 611). Şüphesiz bunların arasında en önemli olanı din alanında gerçekleştirilen inkılaplardır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, Avrupa medeniyetinin muasır olmasının temel nedenini Kilise ve Hristiyanlığın boyunduruğundan kendini kurtarması olarak mütalaa etmesi bu süreçte en önemli etkeni oluşturmaktadır. Atatürk'e göre, İslam kültürüne dayalı Osmanlı Devleti, çağının tek söz sahibi otoritesi olmasına karşın, Avrupa'da olup bitenlere gereken önemi gösterememiş olan yönetici erkin güdümünde zayıflamış; bilime, felsefeye, sanata gösterilen büyük ilgi yavaş yavaş sönmüş, çalışmalar durmuş, bazı çalışmalar da ehliyetsiz din adamları tarafından engellenmeye başlamıştır. Dolayısıyla Atatürk, yeni kurulan cumhuriyette akla dayanan bir din olduğuna kanaat ettiği İslamiyet'i, kaynağındaki akılcı prensiplere döndürmeye çalışmış ve bu prensiplerin temini olarak lâikliği benimsemiştir.³ Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercüme ve tefsirinin yapılmasını istemiş, bu görevi de dönemin büyük din âlimlerinden kabul edilen Elmalılı Hamdi Yazır'a (ö. 1942) vermiştir. Atatürk, dini sahada gittikçe yayılan cehaletin belirginleştiğini gözlemlemiştir.

---

³ Mustafa Kemal Atatürk'ün İslam'a ve Kur'an'a bakışı hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Zümrüt, O. (2004). Atatürk'ün Kur'an'a Bakışı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(16), 9-24.

Tefsir projesi ile Kur'an'ı okuyup anlayacak ilim adamlarının günden güne azalmasını engellemeyi hedeflemiş ve özellikle Kur'an konusundaki bilgisizlikten istifade ederek, kötü niyetlerle ortaya çıkarılan, bozuk ve yanlış Kur'an tercümelerini ortadan kaldırmayı gaye edinmiştir. Bu yol ile de dini değerlerin tekke, zaviye ve medreseler yolu ile istismar edilmesini önlemeyi amaçlamıştır.⁴ Bu makalede Türk modernleşme anlayışı içerisinde lisanın yeri incelenmiş, Cumhuriyet'in kuruluşunu müteakip Dinde Türkçeleşme Hareketi irdelenmiş, döneminin alim ve fazıl bir din adamı olarak takdir edilen Elmalılı Hamdi Yazır'ın biyografisi anlatılarak, tefsir vazifesinin niçin kendisine veriliği araştırılmış ve tercüme faaliyeti ile hedeflenen sosyolojik dönüşüm incelenmiştir.

Türk Tarihi ve Modernleşmesinde Lisanın Önemi

Türkler tarih boyunca değişik coğrafyalara göç ederek yerleşmiş ve farklı coğrafyadaki kültürler ile etkileşime girerek birçok alfabe kullanmışlardır. Türkler, İslamiyet'in kabulünden sonra ise Türk diline uygun olmadığı kanaat getirilen⁵ Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır (Elçarpar, 2018: 30). Arap alfabesi ve Farsçanın etkisi arttıkça ilerleyen zamanda alfabe ile ilgili tartışmalar da gündeme gelmiştir. 19'ncü yüzyılda başlayan ıslahat hareketleri çerçevesinde Osmanlı aydınları ve yöneticileri tarafından belirgin bir şekilde başlayan alfabe tartışmaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşaması ve sonrasında da Harf Devrimi'ne kadar devam etmiştir (Değerli, 2009: 1). İslam Dini'nin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in Arapça olması, Kur'an'ın öğretim ve ezberlenmesinin Arapça dilinde yaygınlaşmasına neden olmuş, bu süreç içinde klasik İslami kurumlar (medreseler) oluşmuş ve bu kurumlarda öğretim dili olarak Arapçaya ağırlık verilerek, eğitimde yazım dilinin Arap harfleri olarak benimsenmesini beraberinde getirmiştir. Bu süreçle birlikte sosyolojik açıdan Türk milli dil ve kültürü, Arap kültürü ile yoğun bir etkileşim altına girmiştir (İz, 1988: 1011). Türklerin İslam'a girdikten sonraki Selçuklu İmparatorluğu döneminde bu etkileşim derinden hissedilmiş olmalı ki Türkçenin önemini göstermek ve yaşatmak amacıyla Kaşgarlı Mahmut tarafından 1074 yılında Divanu Lügati-t-Türk adlı eser kaleme alınmıştır. Bu eserde

⁴ Türk toplumunda dini algılama/anlamlandırma ve yaşam felsefesinin oluşumunda, sosyal değişime etki eden önemli bir kültürel olgu Tasavvuttur. Türk toplumu, Osmanlıdan günümüze gelinceye kadar, Tasavvufun hiyerarşik seyri içinde kurumsallaşan dergâh, tekke ve zaviyelere sıcak bakmış, ilgi duyup desteklemiştir. Bu sivil yapılanma içindeki dini önderlerin, Kuran'ı yorumlama ve halka anlatma biçimlerinin keramet inancına dayalı, duygusal hikayeler, darbı meseller, menkıbeler ve kıssalar şeklinde halkın seviyesine uygun halk dili ile anlatılması ve bu anlatım biçiminin günümüzde de halen cemaat ve tarikatlar yoluyla devam etmesi, Türk toplumunun Tasavvufi tefsirlere daha çok ilgi göstermesine neden olmuştur (Özgel, 2012: 333b).

⁵Arap alfabesinin Türkçe ile dil bilgisel ve fonetik uyumsuzluğu için bkz. Korkmaz, Z. (2009). Alfabe Devriminin Türk Toplumuna Üzerindeki Sosyal ve Kültürel Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 4(3).

“*Türkçeyi öğreniniz, Türklerin saltanatı uzun sürecektir*” hadisi,⁶ Türk topluluklarının yaşadıkları bölgelerde ve özellikle Anadolu’ya yerleşen Türkler arasında Türkçeye karşı ilgi duyulmasına ve Türkçenin yeniden canlanmasına vesile olmuştur. Bu eser o kadar etki yaratmıştır ki ilerleyen yıllarda Karamanoğlu Mehmed’in (ö. 1277) siyasi bir temsilci olarak “*Sadece Türkçenin Konuşma ve Yazı Dili Olmasına Dair*” fermanını yayınlamasında etkili olmuştur (Kafesoğlu, 2018: 382). Türklerin İslam’a girmeden önceki dönemlerinde de başka milletlerin kültürlerinden etkilenip milli kimliklerini kaybetme ve bu kaybın da esaret ile sonuçlanma kaygısını taşıdıklarını, taşa yazılarak dikilen Orhun Abideleri’nde görmekteyiz (Taşağıl, 2018: 40). Arap alfabesi, Osmanlı Devleti’nin yıkılışına dek kullanılmış, alfabenin Türkçe üzerindeki etkileri pek çok çevre tarafından önemli oranda tartışma konusu yapılmıştır. 19’ncü yüzyıla gelindiğinde, geri kalmışlığın nedenini de çözümünü de maârifsizlikde, maarif sorununun çözümünü ise yazıda ve dilde arayan Osmanlı aydınlarının bu sorunu aşmak için yazının ıslahını tartıştıkları, hatta bunun için dernekler kurdukları görülmüştür (Şentürk, 2013: 495). Tartışmalara paralel olarak bazı uygulamaların denendiği de görülmekte ise de bu denemelerden bir sonuç alınamamıştır (Maralli, 2019: 127). Özellikle II. Meşrutiyet’in ilanından sonra, modernleşme süreciyle birlikte Türkçenin kökeni, yabancı diller karşısındaki, özellikle Arapça ve Farsça karşısındaki durumu, dilde yenilik ve sadeleştirme konuları; milli kimlik, milli lisan ve milliyetçilik kavramları üzerinden yoğun bir şekilde gündeme gelmiş ve tartışılmıştır (Topaloğlu, 2014: 62).

Cumhuriyetin kurulması ile tartışılan tüm bu konular, Cumhuriyetin kurucu kadroları tarafından da tartışılarak hayata geçirilmeye başlanmış, milli kimlik oluşturma ve toplumun kültürel dönüşümünü sağlama yönünde dil alanında önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede öncelikle din dilinin Türkçeleşmesi yönünde adımlar atılmış ve TBMM’de 21 Şubat 1925 tarihli bir önerge ile, Kur’an ve Hadis Tercümesi yaptırılması için Diyanet bütçesine ek bir ödenek konması kabul edilmiştir. Din dilinin Türkçeleştirilmesi yönündeki bu ciddi adımdan sonra, 1 Kasım 1928 tarihli 1353 sayılı kanunla Arap alfabesi kullanımdan kaldırılarak, Latin kökenli Türk alfabesine geçilmiştir. Dildeki bu gelişmeler, milli kimlik oluşturma ve modernleşme çabalarına önemli ölçüde hız kazandırmıştır (İmıl, 2019: 426). Arap alfabesinin kullanımdan kaldırılması ve Latin kökenli Türk alfabesine geçiş, Türk toplumunun sosyal, kültürel, dini, siyasi ve ilmi alanlarında geniş etkilerin uyandırılmasına sebep olmuş, büyük gelişmelerin ve tartışmaların yaşandığı süreci başlatan tarihi bir dönüm noktası olarak

---

⁶ Yine Ebu Davud’un aktardığına göre “*Sizi terkettikleri müddetçe siz de Türkleri terkedin. Onlara sataşmayın*” hadisi bulunmaktadır. Bkz. Nesâî, Cihâd 42. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınevi: 14/425

tescillenmiştir (Gençoğlu, 2009: 36). Harf devriminin hemen ardından, dilde öze dönüşü ve sadeleşmeyi savunup destekleyen “yenilikçi” aydınlar ile “muhafazakâr” aydınlar arasında “Türk dilinden Arapça ve Farsça sözcüklerin ve söz öbeklerinin atılması ve tasfiye edilmesi” konusunda bir tartışmanın yaşandığı görülmektedir. Tartışmaları sonlandırmak, dildeki sadeleşme çalışmalarındaki aşırılıkların önüne geçmek, Anadolu Türkçesini canlandırmak amacıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti teşekkül ettirilmiştir. Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatı ile, 12 Temmuz 1932’de kurulmuş, Türk Dili’nin tarihi ve etimolojik kökenlerini tetkik ve Arapça ve Farsça kelimelerden arındırma ve modernizasyon görevlerini üstlenmiştir. Cemiyet, lisanın kökenlerini bulabilmek için çeşitli lehçeler ve diğer Türk dillerinde kapsamlı dilbilimsel çalışmalar yürütmüş ve dilde sadeleştirme çalışmaları ile Öz Türkçe’ye dönüş hedeflenmiştir. Daha sonra Türk Dil Kurumu adını alacak olan cemiyetin tüzüğü bizzat Mustafa Kemal tarafından hazırlanmış olup, ilk kurultay Dolmabahçe Sarayı’nda Atatürk’ün rehberliğinde gerçekleşmiştir (Alyılmaz, 2004: 82). Mustafa Kemal Atatürk’ün Güneş Dil Teorisi’ni temel alarak, Türk kimliğini yeniden inşa ve tesis etmek üzere girişimlerde bulunduğu, bu vesile ile Sümer Medeniyeti ile Türkçenin kökensel bağlantılarını araştırmak istemesi de bu meyanda önemlidir. Alyılmaz (2004) da Güneş Dil Teorisi’nin⁷ ve diğer girişimlerin hem Türkçe konuşma yazma bilincinin gelişmesine katkı sağladığını, hem de Türkçenin tarihi ve etimolojisi ile ilgili birçok eserin hazırlanmasına vesile olduğunu belirtmiştir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin ortak bir ideolojik projesi olarak görülebilecek Türk Tarih Tezi de milli kimliğin içselleştirilmesini sağlamakta önemli bir vazifeye sahiptir. Yeni nesillerin, tarihin en eski medeniyetleri ile olan bağlarını keşfetmelerini teşvik etmek ve kendine güvenen bir karakter edinmelerini sağlamak amacıyla meydana getirilmiştir. Diğer bir taraftan da Türk münevverini antropolojik ve sosyolojik çalışmalara teşvik etmiş, Türkiye’de tarih konusunda ciddi araştırmaların yapılmasına zemin oluşturmuştur. İlmî tarihçilik için düşünce ve bilim hayatına gereken teknik bilgi ve donanımı sağlamak bakımından önemli bir sosyolojik ve ilmî işlevi de ifa ettiğini söylemek mümkündür (Oral ve Aktin, 2010: 472).

Hamdi Yazır’a Türkçe Kur’an Tefsiri yazma görevi, tüm bu tartışma ve gelişmelerin yaşandığı bir süreçte verilmiştir. Yazır’ın tefsirinin önsözünde ve diğer bazı bölümlerde, Arapçadan Türkçeye çeviri yapılırken bazı kavramların Türkçeye aktarılmasının imkânsız

---

⁷ Demir’in (2010)’de belirttiği gibi Güneş-Dil Teorisi bugün akademik anlamda bir anlam ifade etmemektedir. Fakat, bu girişim Cumhuriyet Dönemi ulusal kimliğin inşasında önemli bir görevi ifa etmiş, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefi taşıyan münevveri sosyolojik çalışmalara teşvik etmiştir.

olduğunu ileri sürmüştür. Arapça ve Farsça cümleleri ve deyimleri, Allah'ın isim ve sıfatlarını tevkifi kabul ederek Türkçeye çevirmemiş, olduğu gibi tefsire aktarmıştır (Karslı, 2005: 253). Yazır'ın bu tutumunda, bazı kelimelerin Türkçede tam olarak ifade edilmesinin mümkün olmadığını düşünmüş olması, bu yüzden de tercümenin büyük sorumluluk gerektireceğini dikkate almasının payı vardır. Kayıran ve Metintaş'ın (2015) belirttiğine göre, Latin alfabesine karşı olanların tezlerinin; İslam birliğinin bozulacağı, Hıristiyan devletlerin bu durumu istismar ederek İslam ülkelerini kışkırtacakları ve Türkiye içinde kargaşa yaşanacağı gibi düşünceler etrafında şekillendiği görülmektedir. Dil devrimi ile uygulamaya konulan Latin harflerine karşı olanların ve Arap harflerinin değiştirilmemesi fikrini şiddetle savunanların öne sürdükleri en önemli tezlerden biri de bu harflerin değiştirilmesi halinde kültürel kopukluğun yaşanacağı savıdır (Koç, 2018: 48).

Tercüme Faaliyetleri ve Dinde Türkçeleşme Hareketi

Türklerde ilk Kur'an çevirisinin hangi tarihte yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat, İngiltere Manchester Rylands Kitaplığındaki, Arapça Yazmalar 25-3821 numarada kayıtlı, "Rylands Nüshası" olarak bilinen ve Karahanlılar'dan kalma Karahanlı Türkçesi ile yazılan bu nüshanın, ilk Türkçe Kur'an tercümesi olduğu ile ilgili genel bir kabul bulunmaktadır (Üşenmez, 2006: 91). Başka bir kabul ise İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi'nde 73 numarada kayıtlı olan Türkçe Kur'an tercümesinin ilk Kur'an tercümesi olduğu yönündedir. İlk yazılan Türkçe Kur'an tercümesi olduğu ileri sürülen bu nüsha Orta Asya Türk dilinin özelliklerini yansıtmaktadır (Özkan, 2005: 118). Osmanlı döneminde yapılan tefsir tercüme çalışmaları genel olarak baktığımızda, bir bütün olarak tercüme edilen ve varlığı bilinen dört tefsir karşımıza çıkmaktadır. İçerik olarak tasavvuf ağırlıklı olan bu tefsirler şunlardır: Tefsirü Ebi'l-Leys es-Semerkandi, Tefsirü'l-Hazin, Tefsirü't-Tibyan ve Mevahib-i Aliyye. İlmi kişilikleri olan, Türk dili ve edebiyatına hâkim mütercimlerin bu tefsirleri tercüme ederken halkın seviyesini gözeterek, kimi zaman da orijinal metnin dışına çıkarak sade, akıcı ve serbest bir dil ve üslup kullandıkları görülmektedir. Bu tefsirler, tercüme edildikten sonra Türk toplumu tarafından benimsenmiş ve büyük ilgi görmüştür (Birişik, 2004: 68). Cumhuriyetin ilanından günümüze gelinceye kadar 500'ün üzerinde Türkçe Kur'an tercüme çalışmasının yapıldığı görülmektedir (Üstün, 2012: 480). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, Türkçülük/Türkçecilik fikrine sahip olanlar, ibadet dilinin de Türkçeleştirilmesini savunmuşlardır. Türk modernleşmesinin fikri ideoloğu ve Dar'ül Fünun İçtimaiyat dersleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sosyoloğu olma

özelliği taşıyan Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları (1968) eserinde, konu hakkında şöyle yazmaktadır:

“Dinî Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerle vâizlerin Türkçe olması demektir. Bir millet, dinî kitaplarını okuyup anlayamazsa, tabiidir ki, dininin hakikî mahiyetini öğrenemez. Hatiplerin, vâizlerin ne söylediklerini anlamadığı surette de ibadetlerden hiçbir zevk alamaz, İmamı Âzam hazretleri, hattâ, namazdaki sûrelerin bile millî lisanda okunmasının caiz olduğunu beyan buyurmuşlardır. Çünkü, ibadetten alınacak vecd, ancak okunan duaların tamamıyla anlaşılmasına bağlıdır. Halkımızın dinî hayatını tetkik edersek görürüz ki, âyinler arasında en ziyade vecd duyulanlar, namazlardan sonra, ana diliyle yapılan derunî ve samimî münacaatlardır. Müslümanların camiden çıkarken büyük bir vecd ve itminan ile çıkmaları, işte her ferдин kendi vicdanı içinde yaptığı bu mahrem münacaatların neticesidir.” (Gökalp, 1968: 158).

İbadet dili hakkındaki fikir ve çalışmalar Cumhuriyet döneminde de devam etmiş; başta namaz olmak üzere, bizzat Atatürk’ün girişimleri ve çalışmaları sonunda ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi düşünülmüştür. Cuma Hutbelerinin Türkçe olarak okunması, Atatürk’ün direktifi ile Cumhuriyet’in ilanından önce gerçekleşmiş, ilk Türkçe hutbe 17 Mart 1922’de Ankara’da Hacı Bayram Camii’nde Meclis-i Mebusan ve TBMM’nin imamı olan İstanbullu Hacı Hafız Sabri Efendi tarafından okunmuştur. Cumhuriyet’in ilanından sonra, ezanın tercümesi de yapılarak, 3 Şubat 1932’den itibaren ezanın Türkçe okunması uygulaması başlamıştır. Uygulama 18 Temmuz 1932’de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından da benimsenmiş ve ülkenin bütününe yönelik genelge yayımlanmıştır (Zengin, 2014: 168). Yine, Tanzimat’tan sonra hız kazanan Türkçecilik hareketine paralel olarak Kuran-ı Kerim’in Türkçeye çevirisi de hız kazanmıştır. Tanzimat ile Cumhuriyet arasında geçen zaman içerisinde Kuran’ın birçok Türkçe tercüme ve tefsiri yapılmıştır (Akman, 2017: 236) Türkçe Kur’an konusu özellikle İkinci Meşrutiyet’ten sonra gündeme yoğun bir şekilde gelmiş, Kur’an, dergilerde ve kitap halinde Türkçe olarak basılmıştır. Bu dönemde sadece Türkçe Kur’an değil, Türkçe namaz ve Türkçe Hutbe konusu da tartışılmış ve çeşitli denemeler yapılmış, ancak dönemin sosyolojik yapısı elverişli olmadığı için bu girişim ancak Cumhuriyet ile birlikte başlatılan devrimler sürecinde somut olarak uygulamaya konulabilmiştir (Dikici, 2006: 78). Türkçeleştirme çalışmaları kapsamında ezanın Türkçeleştirilmesi Atatürk’ün başkanlığında kurulan bir imamlar heyeti tarafından gerçekleştirilmiş heyetin ezanı Türkçeye çevirmesinin ardından, ezan 8 Şubat 1932 tarihinde bayram gününde bütün camilerde Türkçe olarak okunmuştur. Ezan, bu tarihten itibaren tam 18 yıl Türkçe olarak okunmuş, Demokrat Parti’nin seçimi kazanmasıyla, 16 Haziran 1950 tarihinde, ezanın yeniden Arapça okunması kararlaştırılmıştır (Aydar, 2007: 90).

Elmalılı Hamdi Yazır ve Kur'an Tercümesi

Elmalılı Hamdi Yazır, 1878 yılında Antalya'nın Elmalı ilçesinde dünyaya gelmiştir. Eğitimine küçük yaşta başlayan Yazır, Rüştüye mektebini bitirdikten sonra, 1895 yılında Ayasofya Medresesi'ne yerleşmiş ve önemli hocalardan dersler alarak farklı alanlarda icazet almıştır. Edebiyat, felsefe, musiki ve siyasete ilgi duyan Yazır, önemli mektep ve medreselerde dersler vermiş, ayrıca Osmanlı kurumlarında önemli görevlerde bulunmuştur (Karadağ, 2017: 152). Yazır, ilim ve siyaset alanı dışında hattatlık ile de ilgilenmiş, ayrıca döneminin sosyal etkinlikleri içinde önemli yer tutan tarikatlara/tasavvufa da ilgi duyarak Şabaniyye tarikatına girmiştir (Yıldız, 2019). Yazır, inanç konuları, günlük yaşamla ilgili ibadetler, İslam hukuku alanına giren güncel problemler, felsefe, tasavvuf ve toplumsal olay ve sorunlar üzerinde ilmi düşünceler üretmiş, bu düşünce ve çalışmalarını da *Hak Dini Kur'an Dili* (1935) adlı tefsirine yansıtmıştır. Tefsirinde özellikle fıkıh alanına giren konuları Hanefi kaynaklardan yararlanarak açıklamaya ve İslam hukuku kapsamına giren problemleri Hanefi fikhî ekseninde çözmeye çalışmıştır (Böke, 2014: 40). 27 Mayıs 1942'de, kalp rahatsızlığından Erenköy'de vefat eden Yazır, Sahrayıcedid Mezarlığı'na defnedilmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra pozitivist düşünceye sahip düşünürlerin aktif olarak eğitim kurumları ve diğer kadrolarda görev almaları, ayrıca yabancı hocaların bazı okullarda ders vermeleri ve Avrupa'ya tahsile giden öğrencilerin pozitivist düşüncelerden etkilenip onları benimsemeleri pozitivist düşüncenin tanıtılması ve yayılmasında etkili olmuştur (Coşkun, 2015: 206). Beyan'ül Hak dergisinde iki yıl boyunca (5 Ekim 1908-5 Aralık 1910) 29 siyasi ve ilmi makale kaleme alan Hamdi Yazır, dönemindeki öne çıkan önemli güncel ve politik konuları, ayet ve hadis ekseninde açıklamıştır (Demir, 2012: 319). Hamdi Yazır, yaşadığı dönemin gelişmelerinden etkilenmiş ve Avrupa hukuku ve felsefî düşüncelere ilgisiz kalmamıştır. Avrupa'daki fikir akımlarını daha yakından tanımak, bilmek amacı ile de öncelikli olarak Fransızca'yı öğrenmiş, ardından da ilk olarak Fransız felsefecilerinden Paul Janet ve Gabriel Seailles tarafından yazılan "*Histoire de La Philosophie/Les Problems et Les Ecoles*" eserini "*Metalib ve Mezahib*" ismi ile tercüme etmiştir (Kara, 2015:19). Yazır'ın Batı düşünce ve felsefesine olan bu ilgisi, onun ikinci bir çeviri daha yapmasına vesile olmuştur. Yazır, İngiliz Alexander Bain'in (1818-1903) Mantık ilmine dair İngilizceden Fransızcaya yapılan "*Logic: Deductive and Inductive*" çevirisini Türkçe'ye "*İstintacı ve İstikrai Mantık*" adı ile tercüme etmiştir. Yazır, tercüme ettiği bu eserini Süleymaniye Medresesi'nde hocalık yaptığı yıllarda, öğrencilerinin Batı fikir akımlarını yakından tanımaları amacı ile onlara ders notu olarak vermiştir (Gürkan, 2005: 217). Yazır'ın bu tercüme faaliyetlerinden kısa bir süre sonra

öğrencilerinin Cumhuriyet'e ve modernleşme sürecine bağlı olarak gerçekleşen inkılaplara tanıklık etmeleri, toplumsal dönüşümde din bilginlerinin/Ulemanın düşünce, tutum ve davranışlarının önemini gösteren dikkat çekici bir örnektir.

20.yüzyılın başlarında Osmanlı ulemasının, Kuva-yi Milliye yanlısı ve Kuva-yi Milliye karşıtı olarak ikiye bölünmüş olduğu gözlenmektedir. İstanbul ulemasından Kuva-yi Milliye'ye karşı olanlar İstanbul'da kalarak İstanbul hükümetinin yanında yer almışlar, Kuva-yi Milliye'yi destekleyenler ise Ankara'da, yeni kurulan Türkiye'nin kurucu kadrolarının yanında yer alarak, Anadolu uleması olarak hem fikri hem de fiili destek ile Kurtuluş Savaşı'nın zafere ulaşmasında etkin bir unsur olmuşlardır (Göleç, 2013: 174). Yazır'ın milli mücadele yıllarında Kuva-yi Milliye yanında Anadolu ve Ankara'da yer almadığını, İstanbul hükümetinde çeşitli görevlerde bulunduğunu görmekteyiz. II. Meşrutiyet'in ilk meclisine Antalya mebusu olarak giren Yazır, 1915-1917 yıllarında, Ramazan aylarında padişahın huzurunda verilen Tefsir derslerinin görüldüğü Huzur derslerinde görev almış, ardından 1918'de Şeyhülislâmlık bünyesinde yer alan Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye⁸ âzalığına getirilmiş, kısa bir süre sonra da bu kurumun başkanlığına atanmıştır. Damad Ferid Paşa'nın birinci ve ikinci hükümetlerinde Evkaf nâzırı olarak görev alan ve bu görevde iken ikinci rütbeden Osmanlı nişanı ile ödüllendirilen Yazır, 15 Eylül 1919'da âyan heyeti üyeliğine tayin edilerek Süleymaniye Medresesi müderrisliğine yükseltilmiştir.

Hamdi Yazır'ın, İslam'ın, her türlü ilerlemenin, bilimin, tekniğin ve medeniyetin yanında olduğu; cehalete, bağınazlığa, batıl inançlara karşı olduğu ile ilgili fikirlerinin, Atatürk'ün fikirleri ile örtüştüğü görülmektedir (Aydar, 1999: 197). Yazır, tasavvufun tarihi sürecini ve toplumsal boyutunu göz önünde bulundurarak tasavvufu, İslami ilimler arasında görmüş, fakat tasavvufun ve kurumlarının bozulduğunu, asli hüviyetlerini yitirdiğini ve mutlaka ıslah edilmeleri gerektiğini savunmuştur (Şimşek, 2006: 14). Sosyal değişim süreçlerinde dinin rolü ve etkisinin üç şekilde ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Birincisi, sosyal değişim süreçlerinde din, sosyal değişmeye karşı gelen, direnen ve engel teşkil eden bir faktör, ikinci olarak sosyal değişimin temel dinamiği, son olarak da sosyal değişim süreçleri içerisinde, sosyal değişimin bir sonucu olarak din algısındaki değişimler (Doğan, 2011: 47). Elmalı M. Hamdi Yazır'ın bu çerçevede; birey ve toplum, din ve sosyal değişim ile ilgili görüşleri dikkat çekicidir. Yazır özellikle din ve toplum ilişkileri ile ilgili temel prensip olarak kendinden

---

⁸ Dâr-ül Hikmet-il İslamiye, 12 Ağustos 1918 tarihinde VI. Mehmed Vahdeddin ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi zamanında "Bab-ı Meşihat" (şeyhülislâmlık) dairesine bağlı olarak açılmış, "Yüksek İslam Şurası" benzeri dini teşkilattir.

önceki ve içinde bulunduğu dönemdeki aşırı görüşlerden kaçınarak, ılımlı bir görüş sergilemiştir. Yazır, dinin toplumu harekete geçiren, toplumu yapılandıran temel bir etken ve sosyal değişimin motor gücü olduğunu savunmuştur (Özdemir, 2017: 14). Bunun yanında Hamdi Yazır, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türkçe Kur'an projesine kuşkuyla bakmasına, bu konuyla ilgili tavrını açıkça ortaya koymasına rağmen, diğer İslâmcılara nispetle tefsir konusunda daha millî bir tavır takınmıştır. Onun böyle bir tavır takınması, İslâm dünyasındaki yeni selefi akımlara pek sıcak bakmaması, Ehl-i Sünnet çizgisini esas alan ve aynı zamanda Anadolu-Türk İslâmı'nı da hesaba katan bir anlayışa sahip olmasından ileri gelmektedir. Bu da onun tefsir projesinde yer almasında etkili olmuştur (Öztürk, 2014). Yazır, Osmanlı'nın geçiş ve kırılma dönemine tanıklık eden, medrese geleneğinden gelen bir din bilginidir. Yaşadığı dönemde felsefenin medresede kısıtlanmasının getirdiği sonuçları görerek, daha kapsamlı bir düşünceye sahip olmuştur. Yazır'ın *Metalib ve Mezahib* (1978) adıyla Fransızca'dan tercüme ettiği felsefe tarihi hakkındaki eserin önsözünde, felsefe ve din ilişkisi hakkındaki yaklaşımları dikkat çekicidir. Yazır bu eserin önsözünde, döneminin kültür, din ve sosyal sorunlarına değinerek, toplumsal bir gerilimin varlığına dikkat çekmiştir (Yazır, 1978: XXX). Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması gereğine de inanan Yazır, felsefe ve din arasında meydana gelen tartışmalara çözüm üretmeye çalışmış, akıl ve iman bütünleştiği zaman gerçeğin kavranılıp doğrulanabileceği fikrinde ısrar etmiştir (Köysüren, 2015: 244). Yazır, İslam düşüncesi ile ilgili ortaya koyduğu fikirlerde genel olarak geleneksel çizgiyi takip edip daha önce yazılan İslâmî kaynakları sık sık referans göstermekle birlikte, düşünce ürettiği konularda akıl ve bilimi öne çıkarmıştır (Yazır, 1978: XXXIII). Yazır'ın geleneksel düşünce tavrını genel anlamda mucizelere bakışında net bir şekilde görmekteyiz. Kur'an'da yer alan bazı mucizelerin modern bilimin verileriyle uzlaştırılmasına ve bilimsel yorumlarına karşı çıkmış, kimi zaman da bu tür yorumları sert bir dille eleştirmiştir (Yazır, 1978: XXXIV). Bu geleneksel tavrına rağmen sonraki dönemlerde ortaya çıkan bilimsel gelişmelerden de faydalanmıştır (Bayram, 2015: 100).

Yazır, Hak Dini Kuran Dili adlı tefsirinde insan ve sorumluluklarını ele alırken genel olarak akıl gücüne vurgu yaparak, insanın ancak akıl yolu ile dinin hükümlerini anlayabileceğini, iyi ve kötüyü ayırt edebileceğini, iradesiyle de gerçek mutluluğa erebileceğini sık sık dile getirir (Yazır, 1935: C.I, 2-3; Toksöz, 2015: 270). Hilafet ve Halife kavramlarının siyasi bir atmosfer içinde tartışıldığı II. Meşrutiyet döneminde Hamdi Yazır'ın, geleneksel hilafet anlayışının çok ötesinde aykırı bir bakış sergilediğini görmekteyiz. Yazır, İslam'da asla ruhbanlığın olmadığını, tüm dünya Müslümanlarının ruhani lideri konumunda görülen klasik Hilafet

anlayışının ruhbanlığa benzediğini, dolayısı ile İslam'a aykırı olduğunu söyleyerek, halifelige milli sınırlar içinde bir rol biçmiştir (Ersöz, 2019: 286). Yazır'ın halifelik hakkında görüşleri şu şekildedir⁹:

“Elmalılı'ya göre halife, onu seçenlere vekâlet etmesinin yanında tıpkı onu seçenler gibi kendisinin de uymakla yükümlü olduğu kanunların çıkartılması ve uygulanması bakımından kanun koyucunun (meclis) naipliği yani vekilliği yetkisine sahiptir. Hiçbir zaman kendi kararıyla kanunlara karşı gelemez. Gelirse milletin hâkimiyeti bunun gereğini yapar. Dolayısıyla hilâfet, şeriatin/hukukun icra edilmesini sağlayan bir başkanlık/yöneticilikten başka bir şey değildir ve ruhanî liderlikle hiçbir alâkası yoktur. Hilâfet/halife, İslâmî meşrutiyet hükümetinin başkanı demektir. Bunun için yabancı memleketlerdeki Müslümanlara velâyeti söz konusu değildir. Bununla birlikte Müslümanlar ona manevi bir duygu ile bağlıdırlar.” (Ersöz, 2019: 287).

Yazır'ın bu geleneksel hilafet anlayışını dışlaması, ileride hilafetin ilgası sürecinde fikrîsel zemin oluşturmanın yollarını açarken, hilafetin ilgası sırasında, meclisin ve halkın ikna edilmesinde, bir toplumun yüzyıllardır sahip olduğu ümmet fikrinden, ulusal ve milli kimliğe dönüşüm çabaları sırasında önemli bir argüman oluşturmuştur (Turan, 2008: 299). Bu minvalde Yazır'a bu görevin verilmesinde etkili olduğuna kanaat getirilen nedenler şu şekildedir: Birincisi cehalete ve bağınazlığa karşı olması, tasavvufî anlayış ve kurumlarının gözden geçirilmesinin gerekliliğini savunmasıdır. İkinci olarak Selefi akımlara karşı olup Ehli sünnet şemsiyesi altında Hanefî ekolünün izinden gitmesidir. Üçüncüsü içinde bulunduğu dönemin siyasi ve sosyolojik gelişim ve değişimlerini göz önünde bulundurarak, İslam dünyasındaki geleneksel hilafet anlayışının aksine, İslam hukuku ekseninde halifenin siyasi otoritesini tartışmaya açmasıdır. Dördüncüsü ve belki de en mühimi, halifenin yetkisini daraltan “milli devlet, milli halife” fikrini ortaya atması, modern düşünce akımlarına, akla, bilime önem vermesi ve akılcılığı savunmasıdır.

Mustafa Kemal Atatürk, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercüme ve tefsirinin yapılmasını istemiş, Diyanet İşleri Başkanlığı da bu görevi, dönemin büyük din âlimlerinden kabul edilen Elmalılı Hamdi Yazır'a vermiştir. Yazır, bu görevin kendisine verildiği yıllarda yoğun bir şekilde tartışılan “Türkçe Kur'an Tercümesi” başlığı ile yapılan Kur'an'ın tercümesi çalışmalarına kavramsal olarak sıcak bakmamış, bu görüşünü tercüme kavramı üzerinden “bir kelimenin/sözün başka bir dile tam olarak çevrilemeyeceği” fikrini savunmuştur (Gümüş, 2005: 286). Bu nedendir ki Kur'an çevirisine “Kur'an'ın Tercümesi” yerine “Yüce Kur'an'ın Meâlî Âlîsi” demeyi tercih etmiştir. Tefsir çalışmasında ise “Tefsir”

⁹Hamdi Yazır'ın Hilafet hakkındaki görüşleri için ayrıca bkz. BUKARLI, E. İslâmiyet ve Hilafet ve Meşihat-ı İslâmiye. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(5), 374-383.

sözcüğünün kullanılmasında kavramsal olarak bir sakınca görmemiştir. Özetle Yazır, Kur'an'ın Türkçe çevirisine "Kur'an Meali", tefsir kitabına ise "Kur'an Dili" ismini vererek "tercüme" kavramına mesafeli olduğunu göstermiştir. Yazır'ın Kuran tercümesi yerine "Meal" kavramını kullanması Türk toplumu üzerinde de etkili olmuş, Türkçe Kuran Tercümesi yerine "Kur'an Meali" söylemi tercih edilmiştir. Günümüzde "Hak Dini Kur'an Dili" hala asli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır tefsirinin önsözünde, başlangıçta Kur'an'ın Arapçadan başka dile çevrilemeyeceğini zannettiğini açıkça belirtmiş, fakat Atatürk'ün ısrarı üzerine çalışmaya başladığını ve bitirdikten sonra Türk milletine yaptığı büyük hizmetten ve kendisine sağlanan imkândan dolayı hamd ve şükür etmiştir:

"Memleketimizde Kur'an-ı Kerim tercemesi namı ile şöyle böyle bazı neşriyat görüldü. Öyle ki içlerinde aslından değil de yabancı tercümanlardan terceme edilenler bulundu. Gerçi bunu yapanların maksatları ne olduğunu Allah bilir. Şu kadar ki zahire nazaran en büyük saik, hissedilen bir ihtiyacı vesile edinerek bazı kitapçıların ticaret sevdasına düşmüş olmaları görülüyor. Buna karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Diyanet İşleri Riyasetine bir vazife tahmil edilmişti. Bunun üzerine bir teveccüh eseri olarak benden bir tefsir ve terceme yazmam istendi. Ben evvel emirde itiraz ettim, çünkü Kur'an-ı Kerim'in hiçbir lisana hakkıyla tercemesi mümkün olmadığını bilmezlerden değildim. Fakat iktizayı binaen mümkün olduğu kadar bir tefsir yazmaya çalışmam ve buna hulâsa olarak bir meal dercetmem için ısrar edildi. Bunu reddetmek yaraşmazdı. Bilakis 'Onu insanlara açıklayacaksınız!' (Âl-i İmrân, 3/187) ayetinin anlamı gereğince bu bir vazife idi. Kalemim kırılmış, mürekkeğim tükenmiş iken avn-i hüdaya sığınarak, ve vesile-i rahmet-ü mağfired olmasını ümit ederek, tefsire başladım, sonra mefhum tarzında bir meal yazmaya başladım. Hemen Cenab-ı Hak rızasına karın ve hüsnü hitam ile mazharı tahsin buyursun amin." (Yazır ve Argun, 2009: 292).

Cumhuriyetin ilanına kadar muhtelif çeviriler olsa da Mustafa Kemal Atatürk'e gelene kadar hiçbir yetkili devlet eliyle güdülen Kur'anî bir tercüme hareketi gerçekleştirilememiştir. Bu durum Türk ve İslam tarihi için önemli bir dönüm noktasıdır.

Tercüme Faaliyetlerinin Önemi, Sosyolojik İşlevi ve Kur'an Tefsiri ile Hedeflenen Sosyolojik Dönüşüm

İletişim, hızlı ve sürdürülebilir gelişmeler için en önemli araç olarak kabul edilmektedir. İletişimin en etkili nosyonu, kültür mübadelelerinin en verimli ve dinamik ögesi olan çeviri faaliyetleri ise, dillerin ve bu meyanda kültürlerin harmanlandıkları bir arena işlevi görmektedir. Çeviri aynı zamanda materyallerin, dilsel, politik, ekonomik, dinî ve diğer kültür biçimlerinin yayılmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Çeviri, içtimai hayatın önemli bir boyutudur ve sadece küresel etkileşimin önünü açmakla kalmaz, aynı zamanda ulusların teknoloji, politika vb. ilerlemeler konusunda etkileşimli ilişkiler kurmasına izin verir. Çeviri faaliyetleri, Aydınlanma Çağı'nın "*Bilgi kuvvettir*" şiarına dayalı bir aktiviteyi

betimlemekte ve içerisinde politik bir ide barındırmaktadır. Bu ide, yeni bir bilgi otoritesi arayışı ve değişim arzusuna dayalı bir paradigmanın uzantısıdır. Bu vesile ile tercüme faaliyetleri, gelişme, büyüme ve özellikle kalkınma terimleri ile doğrudan ilgilidir.

Kalkınma, canlı sistemlerle ilişkili bir kavramdır. Canlı bir varlık olarak ulus, doğal olarak büyümek ve gelişmek istemektedir. Bir ülkenin ekonomik, politik, sosyal, teknolojik ve diğer sektörlerindeki kalkınması, halk için yüksek yaşam standartlarını temin olarak algılanmaktadır. Ulusal kalkınma, bir ülkenin satın alma gücü ve Gayri Safi Milli Hasıla gibi nicel verilerle ölçüldüğü gibi, o ülkenin eğitimsel kazanımı temsil eden bilgi ve beceri gibi nitel değerlerle de tespit edilmektedir. Bu nitel göstergelerin yüksek olması, o ulusun asri, dengeli, kapsamlı ve ilerici büyümesini ifade etmektedir. Edward Said (1990: 85) anlatıların, ulus-devlet uygulamalarını destekleyen, detaylandıran ve pekiştiren duygu yapıları yarattığını belirtmektedir. Egemen kültürlerde yaratılan direniş ve alternatif duygu yapılarını, imparatorluk uygulamalarına karşı direnmenin ve 20'nci yüzyılda tüm dünyada baş gösteren milliyetçi hareketlerin kıvılcımını yaratmanın gerekçesi olarak değerlendirmektedir. Bu anlatıları, ezilen insanları bir araya getirmenin, onlara kendi kaderini tayin potansiyellerinin bilincini vermenin güçlü bir aracı olarak görmüş ve anlatıları sömürgeleştirilmişler için bağımsızlık aracı olarak değerlendirmiştir (Said, 1990: 85). Tercüme ise, bu tür imgeler yaratmanın başlıca aracıdır. Çeviri, bu rolü, kültürel yapıların oluşumunda, insanların geçmişinin ve bugününün görüşlerini müzakere edebileceği bir ortam hazırlayarak gerçekleştirir. Çeviri, yeni bir kültürel imgelemin, yeni bir sosyal sistemin ve en genel anlamda yeni bir dünyanın kapılarını aralayarak fertleri, kendi konumlarını, münasebete girdiği kültürlerle mukayese etmeye zorlar. Hilmi Ziya Ülken (1935) tercümeyle kurucu bir rol vermiş, tercümeyle medeniyet ile paralellik taşıyan bir unsur olarak telakki etmiş, medeniyeti insanlığın ortak bir değeri olarak görerek, milletlerin uyanış devirlerinde tercümenin önemine dikkat çekmiştir.

Tüm toplumların, varoluşunu ve sürekliliğini sağlayan, din gibi kutsalları, gelenekleri vardır. Bu geleneksel olgular güçlü bir şekilde, maddi kültür, sosyal yapı, kültürel sistemler ve bireylerle sürekli ilişki içindedirler. Din süreklilik arz eden kabiliyeti ile, siyasi süreçlerin biçimlenmesinde ve toplumsal dönüşümlerde sosyolojik bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilan edilmesiyle, yeni rejimin en önemli sorunlarından birisi, dinsel temele dayalı eski kültürel birikimin yerine, Türkiye'de yeni bir cumhuriyet kültürü oluşturabilmektir (Atabay, 2009: 457). Cumhuriyet kurucuları modern devleti kalıcı ve sürekli hale getirmek amacıyla birçok alanda sistemli ve kapsamlı reformlar

yapmışlardır. Modern ve laik bir devlet ve toplum kurma adına eğitimden hukuka, dinsel alandan gündelik yaşama birçok alanda kapsamlı bir değişim ve dönüşüm söz konusu olmuştur (Kandeğer, 2019: 611). Kuşkusuz bunlar arasından en önemli olan alfabenin değişimi üzerine kurgulanan dil devrimi idi. Türk Alfabe Devrimi, devrim tarihi açısından önemli bir başarı olarak kabul edilmektedir. 1928'in sonbaharında, Türk halkı yeni bir alfabe ile tanışmıştır. Yeni alfabenin tanıtımı ise Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından yapılmış, bir karatahta ile Anadolu gezileri resmi ile sembolleşmiştir¹⁰. Daha sonra yeni yazıların değeri, bürokrat ve köylülere öğretilmiştir. Latin alfabesi, Türkiye'de okuryazarlığı kolaylaştırdığı için, Arap harflerine özlem duyulmamıştır¹¹. Kasım 1928 Alfabe Kanunu'na göre, devrim yürürlüğe girdikçe, farklı Arap alfabesi türlerinin farklı yaşam süreleri olmuş, Aralık 1928'in başlarında, tüm gazeteler, reklamlar, altyazılar ve işaretler Arapçadan Latince karakterlere geçmiş; Ocak 1929'un başlarında, tüm kitaplar ve hükümet, bürokratik veya diğer kurumsal iletişim araçları yeni harfler ile kullanılmış ve Haziran 1929'un başlarında, halk üyeleri, hükümet veya özel kurumlarla yaptıkları işlemlerde Latin karakterlerini kullanmışlardır (Yılmaz, 2011: 685). Arapçadan Latin alfabesine bu geçiş elbette sosyal ve bürokratik anlamda mantıklı bir gelişimdir. Değişim daha sonraki bazı anlatıların söylediği kadar ani veya negatif olsaydı, devrim muhtemelen en iyi ihtimalle şaşkınlık ve en kötü ihtimalle başarısızlıkla karşılaşır. Yılmaz'ın da ifade ettiği gibi, Türk sosyal mühendislerinin politikalarını nüfusun olabildiğince büyük bir kısmı için rasyonel hale getirmeye çalışmaları mantıklıdır (Yılmaz, 2011: 685). Latin alfabesine doğru bu adım adım geçiş, alternatif analizlere de katkıda bulunur. Örneğin, Türk alfabelerinin -Arapça veya Latince olsun- zaten algoritmik bir siyasi mantığın parçası olmasına ve ifade edici olmaktan ziyade işlevsel olmalarına ve iletişimsel olmalarına değer verilmesi dikkat çekicidir. Dinde Türkçeleşme hareketleri ile Alfabe Devrimi arasında doğrudan bir münasebet bulunmaktadır. İnkılapların yapıldığı Cumhuriyet'in ilk yıllarında, kurucu kadronun din adamlarından, Türk halkının inkılapları özümsemeleri için 'asri, medeni, fenni' gibi kavramlar çerçevesinde dini anlatmaları talep edilmiştir. Toplumla iç içe olan ve toplum üzerinde etkisi olan din

---

¹⁰ Öner'den aktaran Korkmaz (2009: 1478), Türk Harf Devrimi konusunda İngiliz basınında çıkan şu habere dikkat çekmiştir: "*Türkler top yekûn bir kültür seferberliği başlattılar. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, il il, kasaba kasaba dolaşarak elinde tebeşir, tahta başında bakkala, kasaba, işçiye, erkeğe, kadına okuma yazma öğretiyor. Dünya bugüne kadar bir cumhurbaşkanının elinde tebeşir, halka okuma yazma öğrettiğini görmedi.*" (Öner, 2008: 2).

¹¹ Yılmaz, Alfabe Devrimi'nin bu popüler hikayesinde bazı kusurlar bulunduğunu, aslında Türkçe senaryodaki değişimin yavaş yavaş ve bazen gelişigüzel gerçekleştiğini, hem yeni yazılı Türkçeyi meydana getiren Parlamento eylemi hem de bu eylemin uygulanmasının karmaşık bir sosyal ve politik gerçekliği yansıttığını belirtmiştir (Yılmaz, 2011: 685)

görevlilerinden halkın ikna edilmesi konusunda yardımcı olmaları beklenmiştir. Yapılan inkılâplar ve yenilikler karşısında din görevlilerinin duyarlı olmaları, Hilafetin ilgası ve şapka ve harf inkılâbına destek vermeleri istenmiştir. Bazı istisnalar dışında resmi din görevlileri ile muhatap oldukları cami cemaati ve halkın büyük çoğunluğu yapılan inkılapların yanında olarak desteklemiş, kısa sürede benimsemiş ve sahiplenmişlerdir (Karakaş, 2014: 162-163). Kurucu kadronun bu süreçte resmi ulema/din görevlilerinden beklentileri olmuştur. Kadro, dini kurumlara ve din görevlilerine karşı gösterdikleri iradeli bir tutum göstermiştir. Bu da Türk toplumu içinde muteber bir konuma sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve bünyesinde yer alan resmi din görevlilerinin “moderniteye/yeniliğe/çağdaşlığa” karşı tutum, davranış ve bakışları üzerinde süreklilik arz eden belirleyici bir rol oynamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilen bu girişimler özünde sosyolojik bir dönüşümü hedeflemiş, Türk toplumunun çağdaşlaşması ve kendine güvenen fertlerle donanmış yeni bir tarih bilincine erişmesi istenmiştir. Ulus inşasının başat prensibi olarak görülen Türkçe bu meyanda, dinin millileştirilme projesi içinde toplumsal bir işlev ifa etmiştir. Bu toplumsal dönüşüm, Avrupa Rönesansı gibi bir aydınlanma arayışı üzerine halk tabanından gelen bir arzu değil, bizzat devlet eliyle teşvik edilen ve Mustafa Kemal Atatürk'ün inisiyatif ve girişimleri ile gerçekleşmiş bir süreç olarak belirmektedir. Atatürk, 30 Kasım 1929'da Vossische Zeitung'a verdiği demeçte de: “*Ahiren Kur'an'ın tercüme edilmesini emrettim. Bu da ilk defa Türkçe'ye tercüme ediliyor. Muhammed'in hayatına ait bir kitabın (Sahih-i Buhari'nin) tercüme edilmesi için de emir verdim.*” demiştir (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 482).

Sonuç

Bu makalede kısaca; Türk modernleşme anlayışı içerisinde lisanın yeri incelenmiş, Cumhuriyet'in kuruluşunu müteakip Dinde Türkçeleşme Hareketi irdelenmiş, döneminin alim ve fazıl bir din adamı olarak takdir edilen Elmalılı Hamdi Yazır'ın biyografisi anlatılarak, tefsir vazifesinin niçin kendisine veriliği araştırılmış ve tercüme faaliyeti ile hedeflenen sosyolojik dönüşüm incelenmiştir. 19'uncu yüzyılda başlayan ıslahat hareketleri çerçevesinde Osmanlı aydınları ve yöneticileri tarafından belirgin bir şekilde başlayan alfabe tartışmaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşaması ve sonrasında da Harf Devrimi'ne kadar devam etmiştir. Cumhuriyetin kurulması ile tartışılan tüm bu konular, Cumhuriyetin kurucu kadroları tarafından hayata geçirilmeye başlanmış, milli kimlik oluşturma ve toplumun kültürel dönüşümünü sağlama yönünde dil alanında önemli adımlar atılmıştır. 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilan edilmesiyle, yeni rejimin en önemli sorunlarından birisi, dinsel temele dayalı eski kültürel birikimin yerine, Türkiye'de yeni bir cumhuriyet kültürü oluşturabilmektir.

İbadet dili hakkındaki fikir ve çalışmalar Cumhuriyet döneminde yoğunlaşmış; başta namaz olmak üzere, bizzat Atatürk'ün girişimleri ve çalışmaları sonunda ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi düşünülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercüme ve tefsirinin yapılmasını istemiş, Diyanet İşleri Başkanlığı da bu görevi, dönemin büyük din âlimlerinden kabul edilen Elmalılı Hamdi Yazır'a vermiştir. Hamdi Yazır'ın, İslam'ın, her türlü ilerlemenin, bilimin, tekniğin ve medeniyetin yanında olduğu ve cehalete, bağnazlığa, batıl inançlara karşı olduğu ile ilgili fikirlerinin, Atatürk'ün fikirleri ile örtüşmesi, bu görevin Yazır'a verilmesinde önemli sebeplerdendir. Hamdi Yazır, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türkçe Kur'an projesine kuşkuyla baksa da diğer İslâmcılara nispetle tefsir konusunda daha millî bir tavır takınmıştır. Onun böyle bir tavır takınması, İslâm dünyasındaki yeni selefi akımlara pek sıcak bakmaması, Ehl-i Sünnet çizgisini esas alan ve aynı zamanda Anadolu-Türk İslâmı'nı da hesaba katan bir anlayışa sahip olmasından ileri gelmektedir. Bu da onun tefsir projesinde yer almasında da etkili olan diğer nedenlerdendir. Atatürk, dini sahada gittikçe yayılan cehaletin belirginleştiğini gözlemlemiştir. Tefsir projesi ile Kur'an'ı okuyup anlayacak ilim adamlarının günden güne azalmasını engellemeyi hedeflemiş ve özellikle Kur'an konusundaki bilgisizlikten istifade eden, kötü niyetlerle ortaya çıkarılan, bozuk ve yanlış Kur'an tercümelerini ortadan kaldırmayı gaye edinmiştir. Dini değerlerin tekke, zaviye ve medreseler yolu ile istismar edilmesini önlemeyi amaçlamıştır.

Günümüzde halkın büyük çoğunluğu, İslam dinini ve bu dinin kutsal kitabını öğrenme çabasında, resmi Kur'an kursları, resmi camiler ve resmi din görevlileri dışındaki cemaat ve tarikatlara yönelmemektedir. Cemaat ve tarikatların bu minvalde Arapçayı teşvik etmelerinin de etkisi ile Kuran'ı sadece Arapça olarak okumak istemekte ve Arapçayı Kur'an'ın dili olduğu için kutsal saymaktadırlar. Bu da cumhuriyetin ilk yıllarında Elmalılı Hamdi Yazır'ın "dönemindeki bilimsel gelişmelere yer veren, akla ve sahih kaynaklara dayalı Türkçe Kur'an tefsiri"nin, beklenen ilgiyi göremediği ve "Türkçe din dili" üzerinden modernite/çağdaşlık/yenilenme algısının,¹² kurucu kadronun resmi din görevlileri kadar köklü ve etkili bir işleve sahip olamadığını göstermektedir.

---

¹² Bu konuda İzmir/Aliağa'da görev yapan 87 din görevlisi üzerinde yapılan "Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Çalışan Din Görevlilerinin Modernite Algısı" üzerine yapılan çalışma oldukça önemlidir. Bu çalışmada, din görevlilerinin modernleşmeyi nasıl algıladıkları, tepkilerinin neler olduğu, modernleşme karşısında uyumlarının ne düzeyde olduğunu ortaya koymak amacıyla araştırmaya konu olan sorulara verilen cevaplardan, modernizme karşı olumlu görüş belirttikleri, din görevlilerinin, toplumun diğer katmanları ile paralel düzeyde modernleştikleri, modernlik denince akılcılığı daha sonra sırasıyla dünyevileşme, özgürlük ve son olarak da bireyselliği anladıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmaya katılan Din görevlilerinin neredeyse tamamının modernliğe negatif bakmadıkları halde, modernlik-dindarlık ilişkisi bağlamında, katılımcı din görevlilerinin

Kaynakça

- Akman, E. (2017). Çeviribilim ve Tefsir Biliminin Disiplinlerarası İlişkisi. *Türük Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 228-244.
- Alyılmaz, S. (2004). Atatürk ve Türk Dili. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13).
- Atabay, M. (2009). Cumhuriyet Kültürü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 455-465.
- Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. Divan Yayıncılık. Ankara. ISBN 975-16-0163-0
- Aydar, H. (1999). Türklerde Kur'an Çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(1),158-235.
- Aydar, H. (2007). Türklerde Anadilde İbadet Meselesi -Cumhuriyet Dönemi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(15),71-107.
- Bayram, İ. (2015). Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Mûcizelere Bakışı. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2),77-102.
- Birişik, A. (2004). Osmanlıca Tefsir Tercümeleleri ve Hüseyin Vaiz-i Kaşifi'nin Mevahib-i Aliyye'si . *İslami Araştırmalar Dergisi*, 17(1),53-68.
- Böke, E. G. (2014). Elmalılı Hamdi Yazır'da Evliliğe Son veren Terimler Anlayışı. *Diyanet İlmi Dergi*, 50(3),31-41.
- Coşkun, İ. (2015). Elmalılı Hamdi Yazır'ın Pozitivizme Karşı Dinî Argümanları. *Diyanet İlmi Dergi*,51(3), 203-229.
- Çelik, E. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Çalışan Din Görevlilerin Modernite Algısı (İzmir/Aliağa Örneği). *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 297-316.
- Değerli, E. S. (2009). Amerikan Basınında Türk Harf ve Dil Devrimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 1-5.
- Demir, Ş. (2012). Beyânü'l-Hak Mecmuası ve Hamdi Efendi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 309-325.
- Dikici, A. (2006). İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi V E Buna Gösterilen Tepkiler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 77-104.
- Doğan, S. (2011). Sosyal Değişme ve Din. *Istanbul Journal Of Sociological Studies*, (S. 0(27),41-48). İstanbul.
- Elçarpar, Y. (2018). Harf İnkılâbı Hakkında Görüşler ve Uygulamaya Geçirilmesi. *Enderun*, 2(1),24-31.

- Ersöz, R. (2019). Klasik İslâm Modernizmi'nin Kur'an Yorumlarına Etkisi: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Örneği. *Amasya İlahiyat Dergisi*, 0(13), 259-295.
- Gençoğlu, Ü. G. (2009). Türkiye'de Harf Devriminin Muhasebe Eğitimi ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 1(1), 30-37.
- Gökalp, Z. (1968). Türkçülüğün Esasları. Varlık Yayınları. İstanbul.
- Göleç, M. (2013). I. Meşrutiyet, Milli Mücadele ve Erken Cumhuriyet'te Din ve Siyaset: Mustafa Fehmi Gerçekler ve Faaliyetleri. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 0(1),173-197.
- Gürkan, M. (2005). Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın (1878-1942) İlmî Kişiliği ve Fıkıh İlmindeki Yerine Bir Bakış. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 0(6),211-232.
- İmıl, M. (2019). Cumhuriyetin Milli Kimlik İnşası ve Dil Özelinde Dini Reformasyon Çabaları. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 22(56),409- 428.
- İz, F. (1988). Atatürk ve Türk Dil İnkılâbı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,Erdem*, 5(12),1009 -1022.
- Kafesoğlu, İ. (2018). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken.
- Kandegir, B. (2019). Tanzimattan Cumhuriyete Modern Devlete Dair Bir Tartışma. *The Journal Of Social Science*, 600-612.
- Kara, İ. (2015). Üç Devir, Üç Hamdi Efendi. *Diyanet İlmî Dergi*, 51(3),11- 28.
- Karadağ, A. (2017). Elmalılı Hamdi Yazır'ın Nesh Anlayışı. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 149-168.
- Karakaş, Ö. (2014). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yönetimin Din Görevlilerinden Beklentileri ve Din Görevlilerinin İnkılâplar Karşısındaki Tutumu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 140-166.
- Karslı, İ. H. (2005). Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1),231-255.
- Kayran, M., & Metintaş, M. Y. (2009). Latin Kökenli Yeni Türk Alfabesine Geçiş Süreci ve Millet Mektepleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), s.195-196.
- Koç, R. (2018). Yeni Türk Harfleri'nin Kabulü ve Konuyla İlgili Tartışmalar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41),31-50.
- Korkmaz, Z. (2009). Alfabe Devriminin Türk Toplumunu Üzerindeki Sosyal ve Kültürel Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 4(3).
- Köysüren, A. Ç. (2015). Elmalılı Hamdi Yazır Düşüncesinde Din-Felsefe İlişkisi. *Diyanet İlmî Dergi*, 51(3),231-245.

- Maralli, S. (2019). Harf İnkılâbı'nın Uygulanması ve Birtakım Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi*, 2(1), 112- 131.
- Oral, E., & Aktın, K. (2010). Türk Tarih Tezi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi EÜSBED*. 3(2)
- Özdemir, M. (2017). Din-Birey ve Toplum İlişkisi Üzerine (Ünver Günay, Peter Berger, E. M. Hamdi Yazır Örneği). *Mütefekkir. Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 4(7),9-19.
- Özgel, İ. (2012). Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsiri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 10(19),327-362.
- Özkan, M. (2005). Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kuran Tercümeleleri Üzerine-I. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 39(39),115-159.
- Öztürk, M. (2014). Son Dönem Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Kur'an ve Tefsir Çalışmaları. *Ktü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10-63.
- Said, E. W. (1990). Narrative, Geography and Interpretation. *New Left Review*, (180),81-97
- Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 56-82.
- Şentürk, M. (2013). Modern Dönemde Kur'an'ın Türkçeye Çevrilmesi Mâcerâsı. Cilt: II. s. 493-506
- Şimşek, H. İ. (2006). Türk Modernleşmesi Sürecinde Tasavvuf Alanında Ortaya Çıkan Bazı Yöntem Tartışmaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9),7-40.
- Taşgıl, A. (2018). *Bilge Kağan'ın Vasiyeti*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- TDV İslam Ansiklopedisi. (1995). *Elmalılı Muhammed Hamdi*. Ankara: Tdv İslam Araştırmaları Merkezi S.57,58.
- Toksöz, H. (2015). Elmalılı Hamdi Yazır'da Ahlakın Dini Temeli. *Diyanet İlmi Dergi*, 51(3), 247-272.
- Topaloğlu, Y. (2014). Yeni Lisan Hareketinin Öncülü: Şemsettin Sami. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 61-73.
- Turan, N. S. (2008). Osmanlı Hilafetinin 19. Yüzyılda Zorlu Sınavı: Iı. Meşrutiyet'e Giden Süreçte ve Sonrasında Makam-I Hilafet. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (38),281-322.
- Ülken, H. Z. (1935). Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü. Vakıt.
- Üstün, S. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kuran Tercümeleleri Üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 0(19), 458-483.

- Üşenmez, E. (2006). Türkçe İlk Kur'an Tercümesi ve Tercümedeki İslâmî Terimlerin Türkçe Karşılıkları Üzerine. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1),89-99.
- Yazır, E. M. H., & Argun, A. B. (2009). Mukaddime. *Marife*, 291-299.
- Yazır, E. M. H. (1935). Hak dini kuran dili (C. I-IX). İstanbul: Diyanet İşleri Reisliği.
- Yazır, E. M. H. (1978). Metâlib ve Mezâhib. Metafizik ve İlâhiyât. Eser: Neşriyat ve Dağıtım. İstanbul
- Yıldız, M. A. (2019). Elmalılı Hamdi Efendi'nin Bazı Tasavvufî Görüşleri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 111-143.
- Yılmaz, H. (2011). Learning to Read (Again): The Social Experiences of Turkey's 1928 Alphabet Reform. *International Journal of Middle East Studies*, 43(4), 677-697.
- Zengin, S. (2014). Zile'de Türkçe Ezana Tepki Olayı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 167-180.

Extended Abstract

Although the translation covers a 4500-year period with the invention of writing, it depicts an activity based on the “*Knowledge is power*” slogan of the Enlightenment Age and contains a political idea in it. This idea is an extension of a paradigm based on a search for a new knowledge authority and a desire for change. The translation, which turned into a remarkable activity during the *Tanzimat Period* of the Ottoman Empire, increased along the foundation years of the Turkish Republic, encouraged by the state power itself, and it was aimed to transform and restructure the social system. In the first years of the Republic where the reforms were made, the clergy of the founding staff was asked to explain religion within the framework of concepts such as “modern, civilized, scientific” in order for the Turkish people to internalize the reforms. The Turkishization Movement in Religion performed an important function in this regard and Turkish Qur'an interpretation was submitted to Elmalılı Hamdi Yazır as a proposal and accepted. In this article, the place of language in Turkish understanding of modernization, the Turkishization Movement in Religion following the foundation of the Republic, the biography of Elmalılı Hamdi Yazır who was appreciated as a scholar and a pious cleric of the period is explained, and the reasons why the tafsir (interpretation) task was given to him and the sociological transformation targeted by the translation activity are examined.

All societies have sacred traditions such as religion, which ensure their existence and continuity. These traditional phenomena are strongly related to material culture, social structure, cultural systems and individuals. Religion, with its continuing ability, emerges as a sociological reality in shaping political processes and social transformations. In this sense, when we look at the sociological structure we are in, we see that religion has a structure open to change and self-renewal. After the October 29, 1923, the proclamation of the Republic, one of the most important challenges of the new regime was to create a new culture in Turkey, instead of the old cultural heritage based on a religious basis. The founders of the republic have made systematic and comprehensive reforms in many areas in order to make the modern state permanent. In the name of establishing a modern and secular state and society, there has been a comprehensive change and transformation in many fields from education to law, from religious to daily life. Undoubtedly, the most important of these is the reforms carried out in the field of religion. The most important factor in this process is Mustafa Kemal Atatürk's considerations. According to Atatürk, the Ottoman State based on Islamic culture has weakened under the guidance of the ruling power, which, despite being the only voice

authority of its era, could not show the necessary importance to what was going on in Europe. The great interest in science, philosophy, and art gradually faded, studies stopped, and some studies began to be prevented by unskilled clergy. Consequently, Atatürk embarked on a reform movement that converted Islam, which he believed to be a rational religion, and in the newly established republic, he based rational principles at its source, and adopted secularism as the provision of these principles. He requested the translation and interpretation of the Quran from the Directorate of Religious Affairs in Turkish, and assigned this task to Elmalılı Hamdi Yazır, who was accepted from the great religious scholars of the time. Atatürk observed that the ignorance that became more and more widespread in the religious field has become evident. With this tafsir project, he aimed to prevent the scientists who read and understand the Quran from decreasing day by day. Especially, he intended to eliminate the translations of bad and wrong Qur'ans. In addition, he aimed to prevent the abuse of religious values through *tekke* (lodges), *zawiyas*, religious communities and *madrassahs*. In this article, the place of language in Turkish understanding of modernization was examined, following the establishment of the Republic, the Movement of Religion in Turkish was investigated, the biography of Elmalılı Hamdi Yazır, who was appreciated as a scholar and a great cleric of his time, was introduced and the purpose of his tafsir and the aim of the interpretation was given.

The alphabet discussions, starting in the 19th century reform movements within the framework of the Ottoman intellectuals and administrators markedly continued up to the Letter Revolution, after the establishment of the republic. All these issues discussed with the establishment of the Republic have started to be put into practice by the founding cadres of the Republic, and important steps have been taken in the field of language towards creating a national identity and ensuring the cultural transformation of the society. Ideas and studies on the language of worship and religion in general were concentrated in the Republican era. Mustafa Kemal Atatürk personally asked the Directorate of Religious Affairs for the translation and interpretation of the Quran in Turkish, and the Directorate gave this task to Elmalılı Hamdi Yazır, who was accepted from the great religious scholars of the time. It was one of the important reasons that Hamdi Yazır's ideas were in parallel with Atatürk that Islam is in favor of all kinds of progress, science, technique and civilization and that it is against ignorance, bigotry and superstition. Although Hamdi Yazır was skeptical about the Turkish Qur'an project in the first years of the Republic, he took a more national attitude towards tafsir than other Islamists.

Nowadays, the majority of the people, in their efforts to learn religion, turn to religious communities and sects other than official Koran courses that belong to Directorate of Religious Affairs. The Turkish Qur'an interpretation, written by Elmalılı Hamdi Yazır in the first years of the Republic based on intellectual and authentic sources, which included scientific developments in the period unfortunately do not witness any expected attention with the effect of the sect's encouragement of Arabic in this regard.